

Filozofija egzistencije Karla Jaspersa

Danijel TOLVAJČIĆ - Boško PEŠIĆ (ur.), *Filozofija egzistencije Karla Jaspersa*, Hrvatsko društvo "Karl Jaspers", Zagreb, 2013.

Zbornik *Filozofija egzistencije Karla Jaspersa*, čiji su urednici dr. sc. Danijel Tolvajčić (docent na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu) i dr. sc. Boško Pešić (docent na Filozofskom fakultetu u Osijeku), osnivači Društva *Karl Jaspers*, objavljen je u Zagrebu, u jesen 2013. godine. Svojim priložima u zborniku je sudjelovalo 16 autora sa ukupno 15 članaka (jedan u koautorstvu). Riječ je o priložima ponajboljih svjetskih poznavatelja i suvremenih interpretatora ovog iznimno poznatog njemačkog filozofa.

Jedan od razloga zbog kojih je zbornik posvećen upravo njemačkom filozofu Karlu Jaspersu je taj što je Jaspers utjecao i još i danas utječe na smjerove kretanja suvremene filozofije. Želimo li izdvojiti glavni pojam njegove filozofije, onda je to egzistencija, pa stoga ne čudi što je Jaspers prvi koji je svoju filozofiju eksplicitno nazvao *filozofijom egzistencije*. Riječ je o novom filozofskom pravcu nastalom unutar suvremene filozofije kojim se na svjetskoj filozofskoj sceni pojavljuje nov način promišljanja i interpretiranja čovjeka, svijeta i Boga. Zanimljivo je da on nastoji spojiti znanost (tj. egzaktnu znanost) s filozofijom, a onda i s religijom (tj. s religijskim poimanjem egzistencije), što mu u većoj ili manjoj mjeri i uspijeva. Jaspers je završio studij medicine, specijalizirao psihijatriju, no čini se kao da je u njegovu životu sve još od početka vodilo k filozofiji (kako sam Jaspers svjedoči). Psihijatriju tako shvaća kao pripremu za glavnu temu svoje filozofije - 'rasvjetljavanje egzistencije'¹. Medicina mu je sa svoje strane pomogla u važnoj zadaći, a to je zahvatiti čovjeka kao cjelinu. Aktualnost Jaspersove filozofije proizlazi i iz činjenice što su njegove teme uvijek aktualne i tiču se svih (smisao i vrijednost egzistiranja, itd.).

U uvodnom dijelu zbornika urednici su sažeto predstavili lik i djelo njemačkog filozofa egzistencije. Ključni pojmovi ili teme u Jaspersovoj filozofiji su: egzistencija, granične situacije, u koje spadaju patnja, smrt, borba, krivnja, zatim filozofijska vjera (jedan od najviše raspravljanih Jaspersovih pojmova), transcendencija, šifre, iracionalno u filozofiji i religiji, itd. U priložima u zborniku tako autori najčešće raspravljaju o temeljnim odrednicama Jaspersove metafizike, antropologije, etike i filozofije politike.

U prilogu Alana M. Olsona Jaspers je prikazan kao jedna od vodećih ličnosti 21. stoljeća. Smatra ga klasičnim tradicionalnim

humanistom (i pripadnikom liberalnog protestantizma) za kojeg mudrost i istina imaju vječnu vrijednost. Olson smješta Jaspersa uz bok svjetskih filozofskih velikana (poput Sokrata, Platona, Aristotela, Augustina, Akvinca, Descartesa, Huma, Kanta) i smatra ga iznimno poticajnim misliteljem. Jaspersova je recepcija osobito intenzivirana nakon Drugoga svjetskog rata, u čiji fokus dolaze njegova temeljna načela: "Bog jest", "Postoji bezuvjetni zahtjev u opstanku" i "Čovjek je konačan i nedovršiv". Olson također ističe Jaspersovu brigu za odgoj i obrazovanje.

Lino Veljak u svojem je prilogu također pokazao aktualnost Jaspersove filozofije, osobito na primjeru analize pojma filozofijska vjera te raspravom o pojmovima krivnje i odgovornosti. Filozofijsku vjeru Veljak vidi kao alternativu naturalističkom i fidelističkom dogmatizmu, jer vjera zapravo i počinje tamo gdje se ukidaju isključujuće alternative. Ona na neki način predstavlja obranu od svih dogmatizama. Rasprava o temeljnim čovjekovim uvjetovanostima poput krivnje i odgovornosti može nam pomoći u traženju rješenja za zločine s kolektivnom odgovornošću.

Filozofijsku vjeru Ivica Musić vidi kao alternativu scijentističkim sljeparijama. Čovjeka kao cjelinu ne mogu u potpunosti 'dohvatiti' znanosti koje predstavljaju iscrpni, ali istovremeno i segmentirani i ograničeni pristup čovjeku, kao ni vjera koja se oslanja samo na objavu. No filozofijska je vjera pravo rješenje između ovih dviju opcija. Nije podložna dogmama ni definicijama, a označava slobodan, osoban i angažiran pristup vlastitoj osobnosti.

Filozofijska vjera može se iščitavati još na jedan način. Naime, možemo je interpretirati kao mogućnost dijaloga između filozofije i teologije, na što nam ukazuje prilog koji potpisuje Ivan Koprek. U filozofijskoj vjeri prisutna je sinergija između vjere i uma, što je Jaspers zagovarao i s pozicije psihijatra.

Kurt Salamun obradio je temu tolerancije u djelu Karla Jaspersa. Toleranciju možemo usko povezati s paradigmom otvorenosti, koja se dalje može predočiti kroz dispoziciju čovjeka k 'otvorenosti' pogleda na svijet ili svjetonazora te otvorenosti za komunikaciju. Tolerantan čovjek je čovjek otvorenih pogleda, no to ne znači da je sve dopušteno i da sve ima istu vrijednost.

Jedna od najvažnijih zadaća Jaspersove filozofije je, kako on sam kaže, 'rasvjetljavanje egzistencije', a što to konkretno znači, pokušao nam je prikazati Boško Pešić. 'Rasvjetljavanje egzistencije' događa se kroz analizu čovjekove egzistencije, zatim kroz analizu uvjetovanosti kojima je okružen i s kojima se svakodnevno suočava, načina na koji ih usmjerava i odluka koje donosi i ostvaruje, ali i kroz njegov odnos s Bogom. Sve to na odlučujući način utječe na ono što će i kakav će čovjek u konačnici postati.

Neki autori posvetili su se 'rasvjetljavanju' Jaspersovih stavova o religiji, između kojih se raspravlja i o mogućnosti ili, bolje rečeno, nemogućnosti govora o Bogu. U tom smislu ključan je pojam transcendencije kojom je obilježen i čovjek i Bog. Werner Schußler pita se je li Jaspers negativni teolog. Analizira Jaspersove šifre transcendencije i zaključuje da kroz šifre saznajemo više o tome što Bog nije nego o tome što on jest. O sličnoj tematici raspravlja se i u prilogu Danijela Tolvajčića koji smatra da su Jaspersovu metafiziku osobito obilježila tri koncepta: transcendencija, filozofijska vjera i Bog. Na njih Jaspers gleda kao na egzistencijalne 'šifre' pomoću kojih se čovjek ostvaruje kao čovjek, ali i uspostavlja svoj odnos s Bogom. Metafizika nam omogućuje interpretaciju čovjeka, no ujedno je ona i metoda traženja transcendencije.

Chris Thornhill raspravlja u ulozi i važnosti metafizike, a onda i metafizike ljudskog kod Jaspersa i Adorna. Zaključuje kako postoje značajne sličnosti između dvojice autora, posebice u gledanju na čovjeka kao subjekta. Osobito se to vidi kod vrednovanja uloge metafizike u suvremenoj filozofiji. Među dvojicom postoje slaganja u shvaćanjima političkog humanizma, ograničenosti ljudskog znanja (granicama uma) i kantijanske filozofije.

Indu Sarin 'spaja' zapadnjačku i istočnjačku religiju u nastojanju da preko Jaspersa i Tagore ukaže na točke susreta koje su vidljive u težnji za stvaralačkim jedinstvom. To osobito dolazi do izražaja kroz integraciju osobe sa samom sobom koja dalje čini mogućom integraciju s drugima, svijetom i sveukupnim kozmosom. Jaspers je zagovarao holistički pristup religiji, tj. religijama, koji je moguć preko susreta, dijaloga i otvorenosti jednih prema drugima.

Rusmir Šadić također je omogućio da Jaspersovu filozofiju promišljamo preko odnosa Zapada s Istokom, ovaj put preko arapske filozofije. Usporedio je ontološki pristup Ibn Arabija s Jaspersovim promišljanjima ontologije. Iako je među njima jaz od sedam stoljeća i Jaspers nije poznao filozofiju Ibn Arabija, začuđuje koliko bliskosti postoji u gledanju na neke ideje (poput, primjerice, transcendencije, obuhvatnog, vječne istine itd.).

Iako je Jaspers na specifičan način doživljavao i tumačio Boga, Pavao Žitko pokazao nam je da je njegove stavove moguće komparirati s onima sv. Anzelma. Zapravo, pokazao nam je kako je ontološki dokaz moguće aktualizirati. Jaspers je naime predložio tzv. egzistencijalno-filozofijsku reinterpretaciju ontološkog dokaza Božjeg postojanja. Smatra da je poteškoća prihvatanja Anzelmova ontološkog dokaza nastala zbog nejasnog odvajanja objavljene vjere od čovjekovih intelektualnih sposobnosti (te zbog nedovoljnog razlikovanja između mišljenja i razumijevanja).

Nezaobilazni dio božanskog i ljudskog čine ljubav i entuzijazam. Te aspekte Jaspersove misli izložio je Cristobal Holzapfel.

O utjecaju graničnih situacija, točnije, patnje i smrti na psihu čovjeka možemo čitati u radu Brigitte Essl i Helmuta Wautischera. Ovi su autori analizirali Jaspersove pojmove u kontekstu neurofiziologije kako bi objasnili njihovu ulogu u ozdravljenju od različitih oblika trauma. Granične situacije imaju odlučujuću ulogu u životu čovjeka, a medicina je istražila njihovu ulogu u različitim fenomenima trauma, osobito PTSP-u (posttraumatskom stresnom poremećaju).

Jaspersova recepcija u Hrvatskoj je vrlo oskudna. O njegovim temeljnim filozofskim stavovima pisali su tek rijetki filozofi i teolozi, o čemu nam svjedoči prilog Ive Mršić Feldbar, no ovaj zbornik svakako ukazuje na potrebu za njegovim detaljnijim izučavanjem, a ujedno pokazuje i Jaspersovu aktualnost u svakom vremenu pa i ovom našem.

Aleksandra Golubović
agolub@ffri.hr